

**BİR ALAN ÇALIŞMASININ ÜRÜNÜ:
YENİBOĞAZIÇI HALK KÜLTÜRÜ**
The Product of a Field Study:
The Folk Culture of Yeniboğaziçi Village

İsmail BOZKURT*

Özet: Yeniboğaziçi Halk Kültürü kitabı, KKTC’deki bir köyde yapılan alan çalışmasının sonuçlarını bir araya getirmiştir. 21 Bölüm’den oluşan kitapta, sözel değerlerden inançlara, yemek kültüründen halk zanaatlarına, 48 kaynak kişiden derlenen bilgiler yer almakta; ayrıca sözel değerler ve anlatılanlardan, örnekler verilmektedir. KKTC’de köy bazında yapılan genel anlamdaki ilk alan çalışması ve ilk kitap olması bakımından önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Yeniboğaziçi, alan çalışması, sözel, inanç, ilk.

***Abstract:** The book “Yeniboğaziçi Folk Culture” brought together the results of a field study conducted at a village in Turkish Republic of Northern Cyprus. The book that consists of 21 sections includes information regarding verbal values, beliefs, nutrition culture, folk craft that was gathered from interviews with 48 source persons; further more examples are given about verbal values and things told (expounded) by interviewees. The book is important as it is the first book published in Turkish Republic of Northern Cyprus, and is the first field study based on one village.*

Keywords: Yeniboğaziçi, field study, verbal, belief, first.

I. Giriş

2001 yılında, Doğu Akdeniz Üniversitesi öğretim üyesi Yard. Doç. Dr. Fedora Arnaut, Üniversitenin “Kıbrıs Türk Halk Kültürü”nü Araştırma Kulübü” üyesi öğrencilerine, Gazimağusa’nın Yeniboğaziçi beldesinde kapsamlı bir alan araştırması yaptırdı. 48 kaynak kişi ile görüşülerek 50 kaset dolduruldu. Sonra bu kasetler çözülerek konulara göre birleştirildi ve İsmail Bozkurt ve Fedora Arnaut tarafından yayıma hazırlanıp kitaplaştırıldı.¹ Böylece, ülkemizde/Kıbrıslı Türkler’de bir ilk gerçekleştirilmiş oldu.

* Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, KIBATEK Başkanı.

II. Yeniboğaziçi Ve Boğaziçi İle İlgili Bilgiler

Yeniboğaziçi, Gazimağusa'ya bağlı iki muhtarlıktan oluşan bir beldedir. Alan araştırması bu iki muhtarlıktan Yeniboğaziçi'ni kapsamıştır.

Yeniboğaziçi (Aysergi/Agios Sergios), 1958'e kadar nüfusunun ezici çoğunluğu Rum olan bir köydü.² Az sayıdaki Türkler 1958'de başka yerlere göç ettikten sonra, nüfusunun tümü Rum olmuştur. 1974 Türk Barış Harekâtı ile Rum nüfus Güney'e göç etmiş; buraya Türkler yerleşmiştir.

Bugünkü Yeniboğaziçi halkının çoğunluğunu, Güney Kıbrıs'ın Boğaziçi (Aytotro) köyünden buraya göç edenler oluşturur. Ayrıca Kıbrıs'ın değişik yerleri ile Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nden, Gazimağusa ve çevresinden, İngiltere'den kesin dönüş yapıp buraya yerleşen pek çok aile de vardır. Belediye yetkilileri, beldenin bugünkü nüfusunu 4500'ün üzerinde olarak vermektedir.³

Yeniboğaziçi nüfusunun esası ve çoğunluğu Boğaziçi'nden olduğuna ve konu halkbilimi olduğuna göre, orası ile ilgili bilgilere de bakmak gerektiği açıktır. Güney Kıbrıs'ın Larnaka ilçesine bağlı Boğaziçi (Aytotro/Agios Theodoros) köyü, 1974'e kadar Türkler ile Rumların yan yana yaşadığı bir köydü. Kaynaklara göre köyün nüfusu 1881 yılında 560, 1921 yılında 1105, 1960 yılında 1210 idi. 1960'ta nüfus dağılımı 685 Türk, 525 Rum biçiminde idi. 1963'te başlayan Rum saldırıları sonucunda komşu Maronili Türkler de Boğaziçi'ne göç edince, nüfus dengesi Türkler lehine daha da değişti. 1982'de yapılan bir sayıma göre nüfusu, tümü Rum 661 idi.⁴

Boğaziçi köyü, halkbilim açısından verimli ve zengin bir laboratuvar niteliği taşıyordu: Bu nitelik özellikle pulya avcılığı, Mart Dokuzu geleneği, efsanelerinin bolluğu gibi özgün geleneklerden kaynaklanıyordu.⁵

Boğaziçililer, doğal olarak 1974 sonrasında Yeniboğaziçi'ne göç ederken gelenek ve göreneklerini de birlikte taşımışlardır. Bugün önemli oranda erozyona uğramış olsa bile, Yeniboğaziçi'nde sürdürülen gelenek ve görenekler bu çalışmaya konu olan Yeniboğaziçi Halk Kültürü'nün özü ve esasıdır. Dolayısı ile Yeniboğaziçi Halk Kültürü kavramı, aslında Boğaziçi Halk Kültürü anlamını taşır.

III. Yeniboğaziçi Halk Kültürü Kitabının İçeriği

2001 yılında Yeniboğaziçi'nde yapılan alan çalışmasının sonuçlarını içeren *Yeniboğaziçi Halk Kültürü* kitabı, yazarları değişik kişiler olan 21 başlıktan/yazıdan oluşmaktadır. Ele alınan konuları da gösteren başlıklar ve yazılar şöyledir:

- Yeniboğaziçi Ve Halkbilim / İsmail Bozkurt
- Tahir ile Zühre Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme / Mihrican Çetinkaya
- Manilerin Konu Bakımından İncelenmesi / Neslihan Dağlı

- Ninni, Türkü ve Ağıtların Konu Bakımından İncelenmesi / Tuğba Darende
- Geçmişten Günümüze Kültür-Sanat ve Halk Zenaatları / Fehime Ilgın
- Yeniboğaziçi Köyünde Doğum Uygulaması / Gölgem Denizer
- Doğumla İlgili İnançlar / Aliye Duran
- Yeniboğaziçi'nde Düğün Geleneklerinin Derlenmesi / Zehra Mardin
- Yeniboğaziçi Köyünde Ölümle İlgili İnançlar / Sami Evli
- Yeniboğaziçi Köyünde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar / Bayram Tepe
- Yiyecek, İçecek ve Düğünlerle İlgili Batıl İnançlar / Nermin Aydın
- Yemek Kültürü / Sibel Sezer
- Yeniboğaziçi Köyünde Tatlı Kültürü / Lale Gülden Yılmaz
- Yeniboğaziçi Köyünde Kahvehane ve Meyhanelerde Yaşatılan Kültürel Etkinlikler / Ferzan Arkan
- Geçmişten Günümüze Kadar Yeniboğaziçi Köyünde Halk Veterinerliğinde Uygulanan Tedavi Usulleri / Emrah Ertaş
- Atasözleri ve Deyimler
- Maniler
- Halk Anlatıları
 - Bastelli Hikâyesi
 - Hala Sultan Efsanesi
 - Köpek Ahmet Masalı
 - Goncoloz Efsanesi
 - Civeleğin Aşkı
 - Perşembelik Hikâyesi
 - Gaymak Tabağı Hikâyesi
 - Kerim İle Aslı Hikâyesi
 - Tahir İle Zühre Hikâyesi
 - Nasrettin Hoca Varyantı
 - İhtiyar İle Torunun Hikâyesi
- Gelenek-Görenek
 - Ölüm
- Halk Hekimliği
- Yemek Kültürü

Bir bildiri metni içinde, bu başlıkları tek tek ele alıp incelemek ve irdelemek elbette ki olanaksızdır. Diğer yandan başlıklar, kapsam ve içerik bakımından ipuçları vermektedir diye düşünüyoruz.

Alan çalışmasında saptanıp da kitaba alınan gelenek-göreneklerin, daha geniş bir anlamla halkbilim öğelerinin, büyük oranda Kıbrıs'ın başka yerlerindekiyle benzeştiği/örtüştüğü açıktır. Buna karşın farklılıklar gösteren gelenek-görenekler; bugüne kadar yayımlandığını saptayamadığımız maniler, atasözleri, deyimler ve halk anlatıları olduğunu vurgulamakla yetinelim.

Genel anlamda Kıbrıs Türk Halk Kültürü/Halk Bilimi/Folkloru açısından önemli olan bir husus da alan çalışmasında saptanıp kitaba alınan *Tahir İle Zühre Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme*⁶ başlıklı çalışmadır. Bu çalışma Tahir İle Zühre hikâyesinin Kıbrıs Türk Halkı arasında bilindiğini gösteren bir örnek olarak değerlendirilmelidir.

IV. Yeniboğaziçi/Boğaziçi'ne Özgü Halkbilim Öğeleri

Alan çalışması ile bu çalışmayı yansıtan kitapta Yeniboğaziçi/Boğaziçi'ne özgü halk kültürü/halkbilim/folklor öğelerine de yer verilmiştir. Bunları üç başlık altında ele alabiliriz:

1. Pulya Avcılığı

Özgün öğelerin başta geleni, pulya avcılığıdır. Pulya (beccafico), hava soğudukça güneye, ısındıkça kuzeye göç eden bir kuştur. Kıbrıs bu kuşun göç yolu üzerindedir. Kıbrıs'ta eti makbul sayılır. Ortaçağ'da bile Kıbrıs'ın önemli bir dışsatım ürünü idi.⁷

Pulya avcılığı, Kıbrıs'ın başka yörelerinde de yapılmakta idi, ancak Boğaziçi'nde, başka hiçbir yerde görülmeyen özgün bir sürgün avı geleneği vardı.⁸

Bugün gerek Kuzey, gerek Güney Kıbrıs'ta, yasak olmasına karşın pulya avının sürmekte olduğu, genel bir kanıdır.

2. Mart Dokuzu

Diğer bir özgün öğe, Mart Dokuzu adı ile kutlanan nevruzdur.

1974 öncesinde Boğaziçi ile Lârnaka ilçesindeki çevre Türk köylerinde kutlanıyordu. Bugün ise Gazimağusa'nın, güneydeki Lârnaka ilçesinden göç eden bazı köylerinde, bu arada Yeniboğaziçi'nde kutlanmaktadır.

Anadolu ile başka Türk ülkelerinde de nevruz ya da bahar bayramının Mart Dokuzu adı ile kutlandığı yerler vardır. İlginç olan nokta, Anadolu'da "Mart Dokuzu"nu kutlayan yörelerin Alevi/Yörük kimliğidir. Boğaziçi'ne yerleşen Türklerin de Yörük/Türkmen olduğu yönünde kaynaklar vardır.⁹

Kıbrıs'ta kutlanan Mart Dokuzu ile Anadolu ve diğer yerlerde kutlanan Mart Dokuzu'nun tek bir farkı vardır: Kıbrıs'ta Mart Dokuzu, miladî takvimin 9 Mart'ında (ya da son zamanlarda yapıldığı gibi 9 Mart'ın hemen öncesi ya da

sonrasında gelen ilk Pazar günü) kutlanır. Oysa Anadolu ile diğer yerlerde Mart Dokuzu adı ile ancak 21 veya 22 Mart'ta kutlanır. Bunun nedeni, eski takvimdeki 9 Mart'la çakışmasıdır.

Kıbrıs'ta neden böyle değildir sorusuna yanıt bulamadık, ancak şöyle bir varsayımda bulunabiliriz: Kıbrıs, nevruzun kutlandığı coğrafyanın en güneyindedir ve bu coğrafyanın baharı en erken karşılayan yeridir. Diğer yandan Kıbrıslı Türkler, miladî takvimle, 1878'de Kıbrıs'ın İngiliz Yönetimi'ne geçmesi ile, Anadolu'dan çok daha erken tanıştılar. Zaten iklim olarak baharı daha erken karşılayan Kıbrıslı Türkler, zaman içinde Mart Dokuzu'nu, miladî 9 Mart'ta kutlar oldular.

3. Efsaneler

Boğaziçi köyünün başka özgün bir özelliği de efsanelerinin bolluğudur. Beştulum (Pendaşino) yılına efsanesi¹⁰, pulyalarla ilgili efsaneler¹¹ bunlar arasındadır. Bir yazar, “Boğaziçi kadar çok efsanesi olan köye rastlamadım,” der.¹²

V. Kısa Bir Değerlendirme

Teknolojinin hızla gelişmesi ve dünyaya egemen olan globalizm/küreselleşmenin etkileri sonucunda, kısa zamanda büyük değişim yaşanabilmekte; yüzyıllar içinde oluşan ve yüzyıllardır süregelen gelenek-göreneklerle genel anlamda kültür ya da yaşam biçimleri; kısa sürede büyük erozyona uğrayabilmekte, hatta yok olabilmektedir.

Bu durum, Kıbrıslı Türklerin kimliklerinin önemli bir ögesi olan halk kültürünün erozyon ve kaybolma sürecini de hızlandırmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, çalışmamıza konu alan araştırmasının önemi ortaya çıkmakta; var olan tehlike, yeni alan araştırmalarının gerekliliğine işaret etmektedir. Yeniboğaziçi'nde yapılan alan araştırmasında bilgilerinden yararlanan kaynak kişilerden bazısının aradan çok zaman geçmemesine karşın hayattan göçmüş olması bu gerekliliği güçlendirmektedir. Konu, araştırmacıların bireysel çalışmaları ile altından çıkılamayacak boyuttadır. Bu bakımdan devlete, yerel yönetimlere, üniversitelere, sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir.

Sonnotlar:

¹ Bozkurt, İsmail – Arnaut, Fedora. (2006). *Yeniboğaziçi Halk Kültürü*. Gazimağusa.

² *Büyük Kıbrıs Ansiklopedisi*. (1984). “Agios Sergios maddesi”. c. 1, Lefkoşa.

³ Bozkurt, İsmail. (2006). “Yeniboğaziçi Halk Kültürü”. *Yeniboğaziçi Halk Kültürü*. Gazimağusa, s. 1-4. Sözü edilen yazının 1 numaralı dipnotunda Yeniboğaziçi nüfusu 6000 olarak verilmiştir. Sonradan bu rakam 4500 olarak düzeltili.

⁴ *Büyük Kıbrıs Ansiklopedisi*. (1984). “Agios Sergios maddesi”. c. 1, Lefkoşa.

⁵ Bozkurt, a.g.m.

⁶ Çetinkaya, Mihrican. (2006). “Tahir ile Zühre Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme”. *Yeniboğaziçi Halk Kültürü*. Gazimağusa.

⁷ Fehmi, Hasan. *Güneyde Kalan Değerlerimiz*. Lefkoşa.

⁸ Boğaziçi’ne özgü ve sürgün avı biçiminde yapılan pulya avcılığı için bkz. / Bozkurt, İsmail. (1982). *Bir Gün Belki*. İstanbul: Cem Yayınevi, s. 57-83.

⁹ Bozkurt ve Arnaut. a.g.e., s. 46-47.

¹⁰ Hakeri, Bener Hakkı. (2003). “Pendaşino Yılanı Söylencesi”. *Kıbrıs Gazetesi*. 22 Şubat 2003. Lefkoşa.

¹¹ Adalı, Kutlu. (1969). *Dağarcık*. Lefkoşa: Beşparmak Yayınları, s. 281-284.

¹² İncirli, Serhat. “Adım Adım Güney Kıbrıs – Efsaneleri ve Pulyacılarıyla Aytotro”. *Kıbrıs Gazetesi*. Lefkoşa.